

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR PÁRT MEGALAKULÁSA ÉS RÉSZVÉTELE AZ 1925-ÖS VÁLASZTÁSOKON

Az egységes délszláv állam határai közé került mintegy 480 000 lélekszámú magyarság 1918 és 1922 között, az optálási határidő lejártáig politikai jogfosztottságban élt.¹ Ez ugyan ellentmondott az SHS Királyság által aláírt kisebbségvédelmi szerződésnek és békeszerződésnek, de a hivatalos körök sajátos értelmezése miatt az ország nem szláv lakossága mindaddig nem válhatott az ország teljes jogú állampolgárává, amíg le nem járt az optálási határidő.² Felfüggesztették korábbi szervezeteik működését, megtiltották újak alakítását, szünetelt a nyugdíjak folyósítása, szavazati jogukat nem gyakorolhatták stb.

A jugoszláviai magyarok e rájuk kényszerített politikai bénultságból közvetlenül az optálási határidő lejárta előtt kezdtek felocsúdni. A szabadkai *Hírlap*, amely a Magyar Párt félhivatalos lapja lett, 1922. január 17-én először vetette fel nyilvánosan egy önálló magyar párt létrehozásának gondolatát. Az a tény, hogy a párt zászlóbontására már január 29-én, Szabadkán sor került,³ arra utal, hogy az előkészületek jóval megelőzhettek az erre vonatkozó tervek nyilvánosságra hozatalát. A jugoszláv belügyminisztériumban felállított Bácska, Bánát, Baranya ügyosztály vezetője pedig február 12-én már arra hívta fel a főispánok figyelmét, hogy „erős mozgalom tapasztalható” a párt helyi szervezeteinek kialakítására.⁴

Január 26-a, azaz az optálási határidő lejárta után tehát megkezdődött a párt szervezése, ezt azonban komoly belső viták előzték meg, s végigkísérték a párt 1929-ig tartó fennállásának egész történetét. Azt senki sem vonta kétségbe, hogy a „tűró passzivitásból” ki kell lépni, a módszerek, illetve a célok tekintetében azonban jelentősen eltértek az álláspontok. A *Hírlap* említett száma ugyan tudatosan azt sugallta olvasóinak, mintha az *önálló kisebbségi párt* kérdésében teljes volna az egyetértés. Azzal érveltek, hogy a magyarok csak így biztosíthatják nemzeti önazonosságuk megőrzését, így vívhatják ki az őket megillető jogokat. A helyzet azonban korántsem volt ilyen egyszerű. A „passzivisták” — az akkor Jugoszláviában élő Jászai Oszkárhoz hasonlóan — még a szabadkai összejevetelen is azt bizonygatták, hogy azért nem jött el az ideje egy önálló politikai párt

¹ Az első világháborút lezáró békerendszer valamennyi új állam esetében tartalmazott kisebbségvédelmi szerződéseket. Az optálás joga azt jelentette, hogy az új állam nem dönthetett önkényesen arról, hogy a területén élő kisebbségeknek megadja-e az állampolgárságot, vagy nem. Az egyén dönthetett arról, hogy felveszi-e az új állampolgárságot, avagy a régit tartja meg. Ez utóbbi esetben meghatározott időn belül el kellett hagynia az adott ország területét. Az SHS Királyságban az optálási szándék bejelentésének határideje 1922. január 26-án járt le, több határidő-módosítás után az országot 1926. július 26-áig kellett elhagyniuk. Ez vonatkozott Magyarországra szláv optánsaira is. ARHIV VORVODINE. (továbbiakban: AV) F. 77. Torontalsko — Temiška županija. 1256/1923. A kérdésre bővebben lásd: GALÁNTAI JÓZSEF: Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakítása 1919–1920. Bp. 1989.

² Az optálás jogával csak a németek, magyarok és zsidók élhettek, az albánok, macedónok nem. Ennek oka az volt, hogy az SHS Királyság által aláírt kisebbségvédelmi szerződés csak az 1913. január 1. után szerzett területekre terjedt ki.

³ OL K—28 ME Kisebbségi o. 1926—R—85.; HÍRLAP 1922. január 31.

⁴ AV F. 77. Torontalsko-Temiška županija. 126/1922.

megalakításának, mert „a közéletben még szóhoz juthat a meg nem értő türelmetlenség”, ezért tevékenységüket kizárólag kulturális, gazdasági kérdésekre kell korlátozni, „politikailag pedig azt a pártot kell a választásokon támogatni, amelytől a magyarság a »legtöbb hasznot« remélheti.”⁵ Ezt a nézetet támogatta például Pleszkovich Lukács, a nagy múltú szabadkai Népkör egyik vezetője, aki később, az 1925-ös parlamenti választásokon a Ljuba Davidović-féle Demokrata Párt listáján képviselői mandátumot szerzett. Az „*aktivisták*” ezzel szemben az önálló politikai párt megalakítása mellett érveltek, mivel a kormányzópártokban (radikálisok és demokraták) — úgymond — nem lehet megbízni, hiszen már eddig is módjukban állt volna segíteni a magyarokon, ha akartak volna. A valóság pedig az, tették hozzá, hogy tömegesen bocsátották el a magyar vasutasokat és tanárokat, sorra zárták be iskoláikat; a magyarok visszaszlávosítására irányuló névelemzés nehezíti a magyar gyermekek anyanyelven történő oktatását stb. Félő az is, érveltek, hogy önálló párt híján felörlődnek a szláv pártok között, a szerb centralista erők pedig tovább erősödnek a horvát, szlovén, muzulmán autonomisták, föderalisták rovására.⁶ A két fél azonban egyetértett abban, hogy bármiféle szerveződésnek csak akkor lehet esélye, ha nyilvánvalóvá teszik, hogy a magyarok az új állam lojalis alattvalói. Annál is inkább, mivel lépten-nyomon éreztették velük, hogy „államellenes”, irredenta elemek, másodrangú állampolgárok.

Kétségtelen, hogy az uralkodó körök nem nézték jó szemmel a Magyar Párt szervezését, és szívesebben fogadták volna a „passzivisták” győelmét. Voja Marinković belügyminiszter február elején nyomatékosan figyelmeztette őket, hogy bár a szervezkedésnek nincs törvényes akadálya, azt a jelen pillanatban, a magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság Bácskába érkezésekor „nem nézik jó szemmel”.⁷ A Radikális Párt „saját elemi érdekeikre” hivatkozva óvta a kisebbségeket — magyarokat és németeket — a nemzeti alapú pártalapítástól, hiszen a „létező pártokhoz” (értsd a radikálisokhoz) csatlakozva „erős hátszínigot biztosítanak maguknak és támogatást minden megalapozott követelésüknek”.⁸ A vajdasági radikálisok lapja, a *Zastava* ugyan többször is elítélte a szerb nacionalista szervezeteket, az ORJUNA-t és a SRNAO-t,⁹ amelyek „botokkal védik az államot a külső és belső ellenségtől”, de határozottan kiállt a „nagy, egységes”, azaz szláv pártok mellett, és élesen elhatárolta magát a „kis, törzsi és vallási” pártoktól.¹⁰ A Demokrata Párt is erőteljes kampányba kezdett a magyarok és németek között annak érdekében, hogy egy már létező, „életképes” pártba lépjenek be.¹¹ Edvin Kristan, a szocialista párt elnöke pedig egyik Hírlapnak adott nyilatkozatában azért tartotta elhibázottnak a Magyar Párt megalakítását, mivel a „tisza nacionalista pártoknak ma már nincs létjogosultsága”, a magyarok ügye sem nemzetiségi, hanem szociális kérdés.¹²

S míg a szerbiai politikai erők komoly akadályokat gördítettek a Magyar Párt megalakítása elé, a magyar kormány titkos csatornákon határozottan erre biztatta őket. Hory András írja emlékirataiban, hogy amikor 1924 márciusában belgrádi követ lett, a külügyminisztérium határozottan megtiltotta neki is, hogy közvetlen

⁵ OL K—64 Küm. res. pol. 1925—16—260.

⁶ OL K—68 ME Kisebbségi o. 1926—R—85.; HÍRLAP 1922. január 31.

⁷ HÍRLAP 1922. február 5.

⁸ SAMOUPRAVA 1922. március 22.

⁹ ORJUNA — Jugoszláv Nacionalista Szervezet, SRNAO — Szerb Nacionalisták Szervezete

¹⁰ ZASTAVA 1922. március 10.; október 6.

¹¹ HÍRLAP 1922. január 18.

¹² HÍRLAP 1922. február 11.

kapcsolatot tartson fenn a magyarokkal, mivel „más úton lehetőségük volt arra, hogy panaszait és kéréseit eljuttassák Budapestre”.¹³

Mivel az 1920-as évek elején a magyar kormányok az SHS Királysággal kapcsolatos külpolitikáját arra alapozta, hogy „nekünk az ellenségeink ellenségeivel kell kapcsolatot keresnünk és velük barátkoznunk”,¹⁴ óvakodott attól, hogy a közvetlen kapcsolatok létesítésével tovább nehezítse a jugoszláviai magyarok helyzetét. Annál is inkább, mivel tisztában volt azzal, hogy Belgrád a magyarokat sommásan államellenes, irredenta kisebbségként kezelte, akik a magyar revizionista külpolitika úgymond engedelmes végrehajtói. Helyzetükről vezetőik, aktivistáik magyarországi útja alkalmával szerzett információkat, a rendszeres kapcsolatot pedig a követség kiiktatásával, hazai fedőszervek, elsősorban a Szent Gellért Társaságon és a Délvidéki Otthonon keresztül tartotta fenn.¹⁵ A magyar külügyminisztérium álláspontja a párt kérdésében nem volt ismeretlen a délvidéki magyarok vezetői előtt. Egyértelműen az „aktivistákat”, azaz a nemzeti alapú pártszerveződést támogatta, ellenkező esetben kilátásba helyezte a kapcsolatok felszámolását és a „hazafiatlan eljárásban részes pártvezetők teljes bojkottját”.¹⁶ A párt politikai taktikájának alakításában azonban nem kívánt tanácsokat adni.

A nagy lendülettel meginduló szervezkedést a jugoszláv hatalmi tényezők tiltásokkal, fenyegetésekkel, sok esetben pedig erőszakos eszközökkel igyekeztek megakadályozni. A számtalan eset közül csak néhányat említenénk. A zombori párt szervezőit Lazar Radišić polgármester például azzal fenyegette meg, hogy felveszi őket a megbízhatatlanok listájára és kiutasítja őket az országból.¹⁷ Törökkanizsán a járási elöljáró — a községi jegyző és a pravoszláv pap javaslatára — azért tiltotta be a párt gyűlését, mivel az „államellenes” volt. A felelőtlen ígéretekől sem riadt vissza, mert annak fejében, ha belépnek a demokrata pártba, személyesen garantálta gazdasági, kulturális sérelmeik orvoslását.¹⁸ Kanizsán pedig macedón telepesekekkel verették szét a párt gyűlését és széttépték jegyzőkönyvét.¹⁹ A zentai magyaroknak a város rendőrkapitánya, Đorđe Nikolić csak azzal a feltétellel engedélyezte az összejövetel megtartását, ha azon kizárólag az SHS Királyság javára optáltak vesznek részt, beszédet pedig csak a hadseregbe önként jelentkezők tarthattak.²⁰

Az említett nehézségek ellenére a párt szervezése gyors ütemben folyt, így március közepén kitzútték a párt országos gyűlésének első időpontját. A tervek szerint erre május 7-én, Szabadkán került volna sor.

Időközben Živko Prodanović radikális párti képviselő közvetítésével Nikola Pašić miniszterelnök magához rendelte a párt szervezésében résztvevők egy csoportját. A találkozóra 1922. április 19-én, Belgrádban került sor. Pašić nem elsősorban a párt programjára, még kevésbé a magyarok sérelmeire volt kíváncsi, annál szívesebben hallgatta meg a magyarság egésze nevében tett hűségnyilatkozta-

¹³ HORY ANDRÁS: Bukaresttől Varsóig. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta PRITZ PÁL. Bp. 1987. 184.

¹⁴ Uo. 131.

¹⁵ OL K—28 ME Kisebbségi o. 1923—R—19.; 779.; 932.; 1926—R—79. Az 1920-as évek elejétől a Magyar Párt rendszeres anyagi támogatást kapott a magyar kormányoktól. OL K—64 Küm. res. pol. 1926—16—szn.; 1928—16—751.

¹⁶ OL K—64 Küm. res. pol. 1925—16—432.

¹⁷ HÍRLAP 1922. május 12.

¹⁸ AV F. 77. Torontalsko-Temiška županija. 236/1922.; 126/1922.

¹⁹ HÍRLAP 1922. május 9.

²⁰ HÍRLAP 1922. február 7.; 24.

tot. E találkozóznak elsősorban az volt a célja, hogy beterelje a magyarokat a Radikális Párt keretei közé. Rövid beszédében hangsúlyozta, hogy a kisebbségek önálló politikai szervezkedését szükségtelennek tartja, s mivel ő is és kormánya is a szabadság és egyenlőség talaján áll, a helyi hatalommal vívott „apró, jelentéktelen vitákat” nem szabad általánosítani, s főként nem a hivatalos politikának tulajdonítani. A magyarok „nehéz körülmények” között kerültek ebbe az országba, ezért „nem kell csodálkozni azon, hogy az illojalitás egyes eseteit el kellett fojtani” — mondta. Végül kérte, juttassák el hozzá a magyarok sérelmeit, amelyet orvosolni fog.²¹

Az üzenet tartalma egyértelmű volt, ennek ellenére a szervezés tovább folyt. S ha a kormány nem is szánta el magát a betiltásra — amit csak alkotmányellenesen tehetett volna meg —, az országos alakuló ülés tervezett időpontját és helyét sikerült megváltoztatnia. Március végén Pavel Dobanovački, Szabadka polgármestere magához hívatta Sántha Ferencet, Nagy Ödönt és Székely Áront, a párt helyi vezetőit, s kormánya nevében közölte velük: a mostani viszonyok között „nem illő, hogy a magyarság éppen az ország legszélsőbb városában, a magyar határ közelében, mintegy tüntetésszerűen tartsa meg alakuló gyűlését.”²² A pártalakítás kormány által feltételezett demonstratív jellegét tehát sikerült megakadályozni, amelyre később, 1922. szeptember 17-én, Zentán került sor, mintegy háromezer fő részvételével.

Az itt elfogadott program hangsúlyozta, hogy a magyarok lojális, hű állampolgárai kívánnak lenni ennek az országnak, s a párt kizárólag alkotmányos, törvényes eszközökkel fog küzdeni kitűzött céljaiért. Ezek röviden a következőket tartalmazták: a kisebbségvédelmi szerződésben és az alkotmányban biztosított jogok maradéktalan betartása és érvényesítése, így az anyanyelvi oktatás, az anyanyelv szabad használata, a felfüggesztett egyesületek újbóli engedélyezése, a választási körzetek és a választójogi törvény kisebbségekre hátrányos rendelkezéseinek módosítása.²³ Követelték az egyenlőtlen adórendszer megváltoztatását,²⁴ az agrárreform számukra diszkriminatív intézkedéseinek hatálytalanítását, valamint a közigazgatás tisztaságát.²⁵ A párt elnökévé Sántha György orvost választották.

A megalakulás körüli huzavona egyik célja kétségtávolú volt, hogy megakadályozzák a párt részvételét a közelgő, 1923. március 18-ára kitűzött parlamenti választásokon. Ennek érdekében manipulálták a választójogi törvényt is. A 9. §. szerint ugyan a választójog minden állampolgárt megilletett, az 1920-as választási jegyzék azonban, éppen az optálás lehetősége miatt, jelentős kiegészítésre szorult. A választások előtt kiadott bizalmas belügyminiszteri rendelet azonban arra hivatkozva, hogy az optálási határidőt július 26-áig meghosszabbították, sommásan

²¹ OL K—28 ME Kisebbségi o. 1926—R—85. ZASTAVA 1922. április 23. A magyarok sérelmeit összefoglaló vaskos memorandumot elkészítették, de mivel Pašić, ígérete ellenére, nem „ért rá” ismét fogadni a Magyar Párt küldöttségét, postán küldték el és eljuttatták valamennyi jugoszláviai politikai pártnak is.

²² OL K—28 ME Kisebbségi o. 1926—R—85.; HÍRLAP 1922. március 31.

²³ A húszas évek elején megtartott választásokon Belgrádban például egy képviselő megválasztásához 2732 szavazat kellett, Zágrábban már 4954, a Szerémségben pedig 5791. IVO BANAC: Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika. Zagreb 1988. 363.

²⁴ 1920—28 között a Vajdaság adóbefizetései 25százalékkal haladták meg az országos átlagot. Az egy főre jutó éves adó a Vajdaságban 290 dinár, míg Szerbiában 70, Horvátországban és Boszniában 100, Szlovéniában pedig 193 dinár volt. ŠANDOR MESAROS: Položaj mađara u Vojvodini 1918—1928. Novi Sad 1981. 100—101. (továbbiakban: ŠANDOR MESAROS).

²⁵ OL K—28 ME Kisebbségi o. 1926—R—85. Részletesen foglalkozik a programmal ŠANDOR MESAROS 155—157.

megtiltotta a kisebbségek névjegyzékbe történő felvételét. A kampányra rendelkezésre álló rövid idő, valamint a választói névjegyzék magyarokra hátrányos intézkedései miatt a Magyar Párt vezetősége kénytelen volt úgy dönteni, hogy az 1923-as választásokon nem indul.

Erre két év múlva, az 1925. február 8-ára kitűzött újabb parlamenti választásokon nyílt először lehetőségük. S ha ezúttal a választási névjegyzék összeállítása már nem is okozott súlyos problémát, az ország belső politikai helyzete, a nagy szláv pártok egyre erősödő versengése és az igen feszült magyar–jugoszláv kapcsolatok ezúttal sem ígértek túl sok jót a választási agitáció sikere és a várható eredmények szempontjából.

Január elején, egy hónappal a választások előtt robbant ki a Stjepan Radić, a Horvát Köztársasági Parasztpárt vezére és Magyarország 1921-ben és 1923-ban folytatott nem hivatalos tárgyalásai körüli botrány. Radićnál a házkutatások során olyan aláírások nélküli szerződéstervezetet találtak, amelyben Radić, a jugoszláv lapok kommentárja szerint, „odaajándékozta” volna Magyarországnak a Vajdaságot.²⁶ S bár Radić jól időzített újabb letartóztatása, magyar és moszkvai kapcsolatainak szellőztetése főként az egyesült ellenzék, a Föderalista Blokk²⁷ veszélyesen megnövekedett erejének meggyengítésére irányult, s Belgrád sem igyekezett azt Magyarország ellen igazán felhasználni, sőt éppen ekkor közeledési kísérletet tett Magyarország felé, hatása elől a kisebbségek nem tudtak kitérni. Erre utalt Momčilo Ninčić a Horyval 1925. január 31-én folytatott beszélgetés során. Mint számjeltáviratában írta: Radić a „Szovjet destruktív munkálatokba németeket is bevonta. Represszióként szerb kormány be fogja záratni német iskolák nagy részét, Népszövetségnél pedig hiába fognak németek panaszkodni, mert Ausztriában kisebbségeket iskolák terén sokkal rosszabbul kezelik, mint Jugoszláviában.(...) Egyébként mindenkiel szemben, aki a moszkvai bolsevista törekvéseket támogatja, kénytelenek lesznek létfenntartás érdekében keményen fellépni. Itt megemlítette, hogy jugoszláviai magyarok sokkal szerencsésebben politizálnak, mint németek, akik általában számarányuknak nem megfelelő befolyást akarnak gyakorolni politikai kérdésekben is, holott szerinte kisebbségek jobban tennék, ha megmaradnának őket érdeklő iskola stb. kérdéseknél.”²⁸ S bár Hory Ninčić szavait úgy értelmezte, hogy „a magyarokkal szemben esetleg nem fognak olyan durva rendszabályokat alkalmazni”,²⁹ a későbbi események azt bizonyítják, hogy ilyen különbségtételre nem került sor.

A délvideki kisebbségi pártok már csak azért sem kerülhették el a jugoszláviai választásokat immár hagyományosan kísérő durva zaklatásokat, mivel a radikálisok attól tartottak, hogy Radićék, a korábbi évektől eltérően, erőteljesebb kampányba kezdenek a Délvidéken is, másrészt féltek a kisebbségi pártok — a Sokác — Bunyevác Párt, a Német Párt és a Magyar Párt — esetleges választási szövetségétől. S bár a kormány ennek lehetőségét erősen eltúlozta, tény, hogy az említett pártok között történtek ilyen irányú tárgyalások. A kisebbségi blokktól való ténylegesnél nagyobb félelmet a szerb sajtó is táplálta. Az Újvidéken megjelenő radikális *Zastava*

²⁶ ZASTAVA 1925. január 7–8–9. A szerződéstervezet részletes szövegére OL K–64 Küm. res. pol. 1925–16–33.; 27.

²⁷ Az 1924 márciusában kötött egyezmény értelmében az ellenzéki Föderalista Blokkba a HKPP, a Demokrata Párt, a Szlovén Néppárt és a Jugoszláv Muzulmán Szervezet lépett be. Radić 1924. július 1-jén lépett be a Paraszt Internacionáléba, de már 1925. március végén ki is lépett onnan. Elfogadta az alkotmányt, elismerte a monarchiát és 1925. július 18-án belépett Pašić tizedik kormányába.

²⁸ OL K–64 Küm. res. pol. 1925–16–42.

²⁹ OL K–28 ME Kisebbségi o. 1925–R–105.

egyenesen egy horvát vezetéssel létrehozott szlovén, albán, magyar, német, muzulmán összefogásról cikkezett, amelynek célja egy új Ausztria létrehozása, „amelyben a szerb nép éppolyan alávetett lenne, mint a régi Ausztriában.” Majd fenyegetően így folytatta: nem engedjük, hogy „Radić segítségével Észak-Szerbiában (ti. a Vajdaságban — S. E.) a magyarok hatalma és kultúrája maradjon fenn, Dél-Szerbiában (ti. Koszovóban és Macedóniában — S. E.) pedig az albánok, törökök és a bolgár komitácsik terrorja. Soha nem mondunk le arról, hogy teljesen nemzetivé tegyük ezeket a területeket...”³⁰

A radikálisok ideges, görcsös reagálása mögött valós politikai folyamatok húzódtak meg. Már az 1923-as választásokon is csak az aránytalan választási rendszernek köszönhetően parlamenti többségüket, hiszen a Radikális Párt a szavazatok 26,5 százalékával 108 mandátumot, míg a HKPP 21,8 százalékkal csak 70-et tudott megszerezni, a Demokrata Párt 18,5 százalékos szavazati aránya pedig 51 parlamenti hely megszerzésére volt elegendő.³¹ Egy kisebbségi összefogás, amely esetleg Radićekkel is szövethetik, a politikai hatalom elvesztésének rémképét vetítette előre.

A szervezetenleg még gyenge, valós kohéziós erőt felmutatni képtelen Magyar Pártra teljes gépezetével zúdult rá a fent említett politikai erőszak, bár végül is egyetlen párttal sem kötött választási koalíciót.

Az önálló jelöltekkel induló párt a választásokon súlyos vereséget szenvedett. Vereségtudatukat tovább mélyítette az, hogy a német kisebbség pártja révén viszont négy parlamenti helyhez jutott.³² A névjegyzékben szereplő mintegy 65 ezer magyar szavazóból 20–25 ezren éltek szavazati jogukkal, s ebből 11 059-en adták le voksukat a Magyar Pártra. Ez a Vajdaságban leadott összes szavazatok 4,5 százalékát tette ki. Ez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy abban a négy választói kerületben — újvidéki, zombori, szabadkai, becskerekai —, ahol jelölteket állítottak, képviselői mandátumhoz jussanak.³³

Rögtön a választások után megindult a bukás okainak elemzése. A párt helyi elnökeinek választások utáni első összejövetelén a vita középpontjában Pleszkovich Lukács demokratákkal kötött megállapodása került, aki a párt listáján, de magyar programmal képviselői mandátumhoz jutott. Pleszkovich lépését minden bizonnyal a nemrég megbukott, rövid életű Davidović-kormányhoz fűződő illúziók is táplálták, amely apróbb gesztusokat tett a magyarok felé. Másrészt — mint már utaltunk rá — Pleszkovich a Magyar Párt megalakulását megelőző vitákon a kulturális, gazdasági szuverenitás híve volt, politikailag pedig valamelyik nagy párt támogatásának programját hirdette.

Választási győzelme felvetette a Magyar Párt és a demokraták fúziójának gondolatát, amelytől a kisebbségi sérelmek gyors orvoslását várták. Az elnökök többsége azonban továbbra is az önállóság mellett érvelt. Ugy tűnik, hogy a fúziót főként a párt „kisebb, balfelé hajló töredéke” támogatta, amely felerősítette az októbristákkal, azaz az 1918-as magyar polgári forradalom Jugoszláviába emigrált

³⁰ ZASTAVA 1924. november 14.

³¹ SLAVOLJUB CVETKOVIC: Stjepan Radić i komunistički pokret 1923–1925 godine. Istorija XX. veka. Zbornik radova XII. Beograd 1972. 375–376.

³² OL K—28 ME Kisebbségi o. 1925—R—14.

³³ OL K—64 Küm. res. pol. 1925—16—60.; valamint BÁCS MEGYEI NAPLÓ 1925. február 9. A választásokon a 2 437 597 szavazat közül a radikálisok 25,6 százalékot, a HKPP 22,4 százalékot, a demokraták pedig 11,8 százalékot szereztek. A kisebbségi pártok az összes szavazatok 2,3 százalékát kapták meg. BRANKO PETRANOVIC—MOMČILO ZEČEVIĆ: Jugoslavija 1918–1984. Zbirka dokumenata. Beograd 1985. 210.

csoportjával és eszmetársaikkal szembeni, már korábban is létező ellenszenvet. S bár Gráber László társelnöki tisztségéből történő lemondását a vereséggel magyarázta, ebben a két szárny közötti küzdelem legalább ekkora szerepet játszott. Pleszkovich ugyanis bizonyos személyi feltételekhez kötötte az egyesülést és az emigráns kapcsolatokkal és szimpátiákkal rendelkező vezetők lemondását követelte.³⁴ Mivel a két álláspontot sem ekkor, sem az ezt követő tárgyalásokon nem sikerült közelíteni, a kérdés eldöntését egy később összehívandó országos kongresszusra bízták. A döntés végül is nem itt, hanem a magyar kormány határozott fellépése nyomán született meg.

A párt önállóságának esetleges feladása Budapesten heves ellenállást váltott ki. Március 18-án Scitovszky Tibor külügyminiszter a következőket írta Hory követnek: „a jugoszláviai magyarság még most sem okult a választási kudarc tapasztalataiból. A pártvezetők hanyagsága, a párt különböző árnyalatú frakcióinak torzalkodása a nagyobb keretekben történő rendszeres szervezést és célirányos politika megvalósítását teljesen lehetetlenné teszi. Ilyen körülmények között az októbristáknak nem lesz túlságosan nehéz a dolguk”. A fúziót „felettlébb aggályosnak” nevezte, s bár, tette hozzá, Pleszkovichot „tisztes és jó magyar embernek” tartja, az sem kizárt, hogy „szereplése a jugoszláviai magyarság ügyének hasznára fog válni”, ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy megbontotta a Magyar Párt egységét. Márpedig — folytatta Scitovszky — a két párt egyesülése nem azt eredményezné, hogy a magyar disszidensek visszatérnének a pártba, hanem inkább azt, hogy a Magyar Párt feloldódna a demokrata tömörülésben. Márpedig a külügyminisztérium több ízben is hangsúlyozta, hogy „a magyarság egyetemes érdekei azt kívánják, hogy a Jugoszláviában élő testvéreink nemzeti alapon szervezkedő politikai testületbe tömörüljenek és ne lépjenek semmiféle szerb párttal szorosabb nexusba”.³⁵

A vereség után a pártszervezés korábbi lendülete teljesen megtört, s a már létező szervezetekben is egy időre teljesen leállt a munka. A kudarc okai azonban továbbra is élénken foglalkoztatták mind a magyar kormányt, mind pedig a Magyar Párt vezetőit. Az első időkben, mondhatni logikusan, kizárólag külső tényezők kerültek előtérbe. A legfőbb okokat a választást megelőző atrocitásokban és az eredmények meghamisításában látták. A Szent Gellért Társaság február 18-án, a Miniszterelnökség kisebbségi osztálya számára készített jelentésében is kizárólag a választási terrort részletezte. Eszerint január végén a helyi hatóságok olyan utasítást kaptak, hogy „felelőtlen elemek segítségével (a csendőrség által való zavartatás nélkül) minden gyűlést lehetetlenné tegyenek, valamint minden érintkezést a néppel, úgyszintén röpiratok terjesztését...” Ezeket a „felelőtlen elemeket” a jegyzőknek kellett megszervezni, s ha ilyeneket nem találtak, a dobvoljácokat és csetnikeket kellett segítségül hívni. Külön felhívták azonban a jegyzők figyelmét, hogy „pánik ne legyen, s abból a radikális pártnak ne származzon kára”.³⁶ A legnagyobb sajtóvisszhangot kiváltó támadás Kisköszegen érte a magyarokat, ahol a párt zombori agitátorainak, Palásthy Ödönnek és Wámoscher Ervinnek a kocsját kifosztották, a sofőrt megverték, majd leütötték, és súlyosan inzultálták helyi képviselőjelöltjüket, Varga Jánost is.³⁷

³⁴ OL K—64 Küm. res. pol. 1925—16—87.

³⁵ Uo.

³⁶ OL K—28 ME Kisebbségi o. 1925—R—105.

³⁷ Uo. A választási atrocitások természetesen nem kizárólag a Magyar Pártot, hanem valamennyi kisebbségi és ellenzéki pártot érintették.

Ezzel kapcsolatban említik a Doroszlón, Bezdánban és Vörösmarton történt eseteket is, amikor a szavazás befejeztével az ellenzék képviselőit csendőrökkel távolították el a szavazóhelyiségből, s a radikálisok maguk végezték a választási golyók összeszámolását. Az utcai fákon elfoglalt „órhelyükről” azonban látták, hogy az ellenzékre leadott szavazatokat a radikális urnába öntötték át. Így történhetett, hogy a színmagyar Vörösmart községben a négyszáz választó közül a Magyar Pártra csak ketten szavaztak.³⁸

Állandó motívumként tért vissza az októbristák, s ennek mintegy szinonímjaként használt zsidók és a Bácsmegyei Napló felelőssége. Míg a Magyar Párt szócsöve, a Hírlap szerintük a „nyílt becsületesség” lapjaként teljesítette választási kötelességét, a „képességében és erejében büszke, fennhéjázó szélsőség”, a Bácsmegyei Napló „a legválságosabb időben a magyarságot cserbenhagyta, sőt háta támadta és egységének megbontására tört”.

A párt elnökségének egyik tagja február 14-én megkereste Budapesten Khuen-Héderváry Sándort, a külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjét és élő szóban számolt be „a csúfos vereség okairól”. Lényegében megerősítette a Szent Gellért Társaságon keresztül a magyar kormányhoz a választási terrorról és a választási eredmények manipulálásáról eljuttatott információkat. Ő ugyan a Bácsmegyei Naplót csak azzal vádolta, hogy „agyonhallgatta” a Magyar Pártot, viszont igen elítélőleg nyilatkozott ... egyes radikális zsidó s néhány magyar, volt „ún. Károlyi-párti úrról, kik nemcsak a Magyar Párt mellett nem foglaltak állást, hanem kifejezetten a szerb radikális lista mellett korteskedtek.” E beszélgetés során jelenik meg először a vezetőség felelősségének gondolata, amely például szó nélkül hagyta, hogy a zentai kerületben ötezer magyar választópolgárt kihagyjanak a névjegyzékből. Mint Khuen-Héderváry e beszélgetésről a külügyminiszterhez intézett beszámolójában írta, ezt a nézetet ő is osztja, mert „az egész bácskai magyarságot a legnagyobb fokú féltékenység és a szerbekkel való esetleges összekoccanások előli mindenáron kitérni akarás jellemzi”. Informátora utalt arra is, hogy a vidéki magyarok között „igen terjed az apatikus hangulat minden iránt, ami magyar, mert azon a nézeten vannak, hogy már végleg Szerbiához tartoznak...” Bácskai látogatója megemlítette még Lajčo Budanović, szabadkai apostoli adminisztrátor magatartását is, aki kifejezetten buzdította a bunyevác papokat a választási küzdelemben való részvételre, a magyar papokat pedig eltiltotta ettől.³⁹

A választás lesújtó eredménye tehát önvizsgálatra készítette a párt vezetőit, s a vereség számos okát valóban képesek voltak megnevezni. Annak mélyebb okai azonban, hogy a párt miért nem tudott a jugoszláviai magyarság egészének valóban integráló erejeként funkcionálni, még kérdésként sem fogalmazódott meg. A rendkívül vékony értelmiségi és középosztálybeli rétegeket magába foglaló, zömmel parasztokból és munkásokból álló jugoszláviai magyar társadalom nem volt fogékony egy olyan párt programjára, amely kizárólag nemzeti-etnikai alapon ígért valamiféle alternatívát, a szociális kérdéseket pedig ugyancsak marginálisan kezelte. Mindezt olyan körülmények között, amikor a magyarokat eleve kizárták az agrárreform keretei közül. Az októbristákkal folytatott állandó harccal — akik viszont szociális és nemzetiségi kedvezmények fejében kizárólag a nagy pártok holdudvarában képzelték el a magyarok politikai jövőjét — éppen azokat a

³⁸ OL K – 64 Küm. res. pol. 1925 – 16 – 60.

³⁹ Uo.

lehetséges csoportokat zárták ki a párt soraiból, akik fogékonyak voltak a szociális kérdések iránt. Mindez persze nem volt független attól sem, hogy a Magyar Pártban hegemon szerephez jutó csoportok túlságosan is azonosultak a hivatalos Magyarország konzervatív, szociális szempontból érzéketlen, kizárólag nemzeti sérelmekre építő tanácsaival.

A szociális és nemzeti megfontolásokat képviselő magyar politikai csoportok egyike sem tudott tehát – nem először és nem utoljára a magyarság történelmében – integrált alternatívát felvázolni.

Enikő A. Sajti

THE FORMATION OF THE HUNGARIAN PARTY IN YUGOSLAVIA AND ITS
INVOLVEMENT IN THE 1925 ELECTIONS

The author examines the formation of the Hungarian Party in Yugoslavia and its involvement in the 1925 elections on the basis of sources from Hungarian and Yugoslavian historical archives. The paper refers to the standpoints of the contemporary Hungarian and Yugoslavian governments in connection with the formation of the party, as well as to the internal debates of the Yugoslavian Hungarian community about organizational questions. It also gives a brief analysis of the program of the party, which was formed in a time of disallowance and threats.

The defeat of the party in the elections was aggravated by a serious internal crisis. The disintegration of the party was only avoided by determined interference on the part of the Hungarian government, which maintained secret ties with the party. Besides the intimidation widely used in the elections, which is seen as the sole cause of the defeat in contemporary documents, the author also considers another reason that played an important role in the events, namely the fact that the leadership of the party did not realize the doubly (ethnically as well as socially) threatened position of the Hungarian minority, and were not able to suggest an integrated alternative.